

EBRIS

We know

books

JEAN-JACQUES ASKENASY, IYA BENJAMIN,
CLAUDIA BOSOI, OCTAVIAN BUDA,
LUCIAN-ZEEV HERȘCOVICI, ȘTEFAN PETRESCU,
IOAN-AUREL POP, IRINEL POPESCU,
LIDIA TRĂUȘAN-MATU, FELICIA WALDMAN

IULIU BARASCH

UN ILUMINIST EVREU
ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

COORDONATORI:

IRINEL POPESCU LUCIAN-ZEEV HERȘCOVICI

Cuprins

Mulțumiri / 7

Despre autori / 9

Cuvânt-înainte

Irinel POPESCU / 15

Prefață

Jean-Jacques ASKENASY / 19

Aspecte biografice

Lucian-Zeev HERȘCOVICI / 39

Rolul maskilului în societatea evreiască – așa cum este văzut de Barasch – și importanța cărții Otzar Chokhmah pentru răspândirea valorilor Haskalei

Lucian-Zeev HERȘCOVICI / 86

Mentorii europeni ai lui Iuliu Barasch. Studiile universitare la Leipzig și Berlin, 1836-1841

Octavian BUDA / 100

Iuliu Barasch: filozof general și filozof al iudaismului

Lucian-Zeev HERȘCOVICI / 134

Societatea de Cultură Israelită

Lucian-Zeev HERȘCOVICI / 172

Medici străini și strategii de integrare în societatea românească la mijlocul secolului al XIX-lea. Cazul Iuliu Barasch

Ștefan PETRESCU / 186

*Iuliu Barasch (1815-1863). Locul său în viața medicală
și culturală a României*

Lidia TRĂUȘAN-MATU / 221

Doctorul Iuliu Barasch, părintele jurnalului Israelitul Român

Lya BENJAMIN / 254

Revista Isis sau Natura: precursoroare a revistei Nature?

Irinel POPESCU / 293

Casele Barasch: istoria unei transformări.

De la spitalul de copii la Teatrul Barascheum

Felicia WALDMAN / 397

Iuliu Barasch în memoria posterității și în istoriografie

Lucian-Zeev HERȘCOVICI / 436

Epilog

Ioan-Aurel POP / 500

Bibliografie

Claudia BOSOI / 509

Prefață

În cartea *Iuliu Barasch: un iluminist evreu în Țara Românească*, editorul Irinel Popescu clădește în panteonul personalităților medicale ale României secolului al XIX-lea un soclu destinat unui medic filozof evreu care a jucat un rol major în educația și progresul societății sale. În acest scop, el invită un număr de personalități să pensuleze variatele fațete de filozof iluminist, teolog, sociolog, psiholog, epidemiolog, istoric și om politic, cu ajutorul cărora construiește soclul de medic savant al lui Iuliu Barasch. Cartea reușește să întrunească într-o unitate complexul spectru de activități ale savantului, stabilind astfel contribuția pe care a adus-o prin cei 48 de ani de existență în societatea română a secolului al XIX-lea. În rândurile care urmează voi rezuma contribuția adusă de fiecare dintre autori.

Istoricul dr. Lucian-Zeev Herșcovici prezintă de o manieră captivantă latura iudaică a acestei complexe personalități. S-a născut în anul 1815, cu numele ebraic Yehudah ben Mordechai (tatăl lui se numea Markus). Este considerat de mic copil *ilui* (supradotat) în studiul *Thorei*, deci destinat carierei rabinice ortodoxe est-europene. Este căsătorit de familie prin înțelegere (ca la evreii religioși) la vârsta de 17 ani. Apropierea maturității coincide cu interesul său crescând pentru cultură și știință, se înscrie la Universitatea din Leipzig (1839), la Facultatea de Filozofie. Între timp, învață ca

LIBRIS | We know
BOOKS

autodidact limba germană și renunță la îmbrăcămintea religioasă, dorind să devină un rabin modern. Leagă prietenii în rândul intelectualilor evrei din statele germane și începe să publice articole în *Zion* și *Allgemeine Zeitung des Judentums*, periodice legate de mișcarea de *Haskalah* (iluminism). După trei ani de studii filozofice la Leipzig, se mută la Facultatea de Medicină a Universității din Berlin. Primește titlul de doctor în medicină (la 26 de ani) în 1841. Se decide să se stabilească la București, dar negăsind de lucru, se mută la Călărași, unde scrie principala lui carte în ebraică, *Otzar Chokhmah* (Tezaurul înțelepciunii), pe care o publică la Viena în anul 1856. Se mută de la Călărași la Craiova, unde reușește să-și facă o clientelă, noi prieteni, își aduce soția (de care se separă după câțiva ani și se recăsătorește cu o tânără din Budapesta).

Dr. Lucian-Zeev Herșcovici descrie talentul și ușurința de poliglot ale lui Iuliu Barasch, care-i permit să-și însușească limba română la perfecție, ca și germana, de altfel. La Craiova, publică primul volum din *Minunile Naturei*, și la București, pe următoarele două. Inițiază editarea revistei de popularizare a științelor naturii *Isis sau Natura*, cu care se face cunoscut în România. Profesează medicina și devine profesor de științe naturale. Se dedică trup și suflet răspândirii cunoștințelor filozofice și științifice în rândul evreilor și neevreilor est-europeni și orientali care nu cunoșteau limbile europene. Scrie cartea *Otzar Chokhmah* în limba ebraică, dorind să-i atragă pe evrei spre valorile *Haskalei*. Barasch caută să-i convingă pe evrei să învețe științele deoarece *Talmudul* nu interzice aceasta, și în acest sens obține chiar aprobarea scrisă a rabinului Shlomo Yehuda Rapaport, din Praga. Barasch devine unul dintre filozofii moderni ai iudaismului; el creează noi termeni filozofici în limba ebraică. Barasch a publicat articole despre evreii din România și din Galiția în presa evreiască din Germania.

Este foarte interesantă observația lui Lucian-Zeev Herșcovici despre faptul că evreilor est-europeni le recomandă să învețe științele

și să adopte valorile *Haskalei*, iar evreilor occidentali le recomandă să-și însușească tradiția iudaică. Această armonizare a celor două ramuri ale iudaismului este rezultatul respectului său profund pentru valoarea armoniei în societate, pe care a învățat-o studiind armonia naturii, pe care o propaga în scrierile sale din revista *Natura*.

Autorul scoate în evidență activitatea comunitară efervescentă a lui Barasch care, devenit membru în comunitatea evreilor sefarzi (spanioli), mai deschiși în orientarea față de tradiție, se ocupă și de evreii așkenazi. În anul 1851, devine director al școlii nou întemeiate de evreii supuși prusieni și austrieci, prima școală evreiască modernă din oraș, cu limba de predare germana. Această școală se unește apoi cu școala modernă cu limba de predare româna, întemeiată în 1852, în comunitatea evreilor așkenazi. În anul 1857, este unul dintre editorii ziarului bilingv româno-francez *Israelitul Român*, luptător pentru modernizarea educației și pentru emancipare. Barasch a luptat împotriva părăsirii iudaismului și a convertirii din interes la creștinism, declarându-se totdeauna adept al iudaismului ca filozofie. Cunoscut talmudist, publică o broșură anonimă în anul 1861, în limba franceză, *L'Émancipation Israélite en Roumaine*, care recomandă emanciparea și încetățenirea evreilor din România, arătând avantajele pe care statul român le poate obține prin această acțiune. În 1862, este printre fondatorii – și președintele – Societății de Cultură Israelită, prima asociație oficială, cu statut recunoscut de guvern, a *maskililor* din România. Scopul acestei societăți era răspândirea valorilor și ideologiei *Haskalei*. Lucian-Zeev Herșcovici menționează un detaliu interesant despre distrugerea cimitirului evreiesc din strada Sevastopol și mutarea osemintelor lui Iuliu Barasch, precum și despre monumentul lui funerar la Cimitirul „Filantropia“.

Autorul și editorul dr. Irinel Popescu, profesor chirurg, membru al Academiei Române, conturează cariera de medic, naturalist și

filozof iluminist a lui Barasch, insistând asupra rolului ei educativ asupra societății, în baza unui studiu amplu al întregii sale opere. Citindu-l pe Irinel Popescu, înțelegi că medicul Iuliu Barasch, odată cu terminarea studiului medicinei la Leipzig și Berlin și primirea titlului de doctor în medicină în 1841 (la vârsta de 26 de ani), se stabilește ca medic al carantinei de la Călărași, în Țara Românească, și, până la moartea sa, este medic român.

Citindu-l, am trăit momente de emoție, descoperind două personalități, cea a lui Iuliu Barasch și cea a lui Irinel Popescu. Pe Irinel Popescu l-am cunoscut în urmă cu mulți ani, dar citind cartea mi-am dat seama că nu aveam dreptul să afirm că îl cunosc. Irinel Popescu pătrunde în sufletul personajului de o longevitate mozartiană (48 de ani), devenind, pe alocuri, însăși persoana studiată. Capacitatea sa de a decodifica complexitatea lui Iuliu Barasch conferă autoritate autorului.

Argumentele necesare înțelegerii lui Iuliu Barasch, spune autorul, sunt existența armoniei dintre natură și univers, în paralel cu armonia dintre om și spirit. Îl descrie ca pe un poliglot (vorbește șase limbi) care-și însușește o cultură vastă în științele naturii și în *Talmud*, vede în natură pe Dumnezeuul atotputernic și în Dumnezeu, natura, le divinizează pe ambele și crede într-o simbioză a filozofiei lui René Descartes cu cea a lui Baruch Spinoza. Jurnalist și om de teatru, „Barasch avea abonament la Teatrul Național, unde mergea foarte des. Îl ajuta pe C.A. Rosetti la conducerea teatrului, iar când acesta s-a aflat într-un impas, l-a adus pe nepotul său, Sigmund, pentru a-i servi ca regizor. Barasch a tradus din germană melodrama în patru acte a lui Salomon Mosenthal, *Debora sau Amorul între un creștin și o israelită*, în care sunt deplânse nenorocirile pe care le poate aduce intoleranța, din care se pare că s-a inspirat Victor Ion Popa în *Take, Ianke și Cadâr*“. A militat pentru interesele comunității evreiești.

Descrierea concepției metafizice a savantului despre nemurirea sufletului, în care autorul compară concepția lui Eliade cu aceea a lui Barasch, aflându-se la răspântia conflictelor între religii, face referire la François Fenelon și introduce parametrul naturalist al lui Lavoisier, despre veșnica transformare fără pierdere de energie, cu o referire poetică la *Romanța noului venit* a lui Minulescu.

Autorul ne plimbă prin meandrele creierului lui Iuliu Barasch, de la minunățiile vieții din fundul oceanelor la extraordinara diversitate a naturii din grădina zoologică a Londrei. De la familia felinei (leii, leopardii, tigrii și puma) la rudele noastre sărace (maimuțele), la cele 204 fenomenale pahiderme (elefanți, rinoceri și porci sălbatici) și la cele 219 marsupiale (animale din Australia purtătoare de pungă). Barasch atrage atenția asupra justificatei creșteri a numărului de vizitatori ai grădinii zoologice din Londra, de la în jur de 500 la aproximativ 400 000, în decursul primilor 13 ani de la deschidere.

Irinel Popescu desprinde dintre rândurile revistei *Isis sau Natura* felul în care rabinul-om de știință Iuliu Barasch vede ființa umană. Citez: „La vremea respectivă, medicina nu era foarte dezvoltată, față de arte (sculptura, pictura, muzica, literatura), care atinseseră adevărate culmi, cu opera unui Michelangelo sau Bramante, Leonardo sau Rafael, Shakespeare sau Dante, Beethoven sau Mozart. Medicina, așa cum o cunoaștem astăzi, era abia la început de drum. Noile cunoștințe se acumulează neîncetat și schimbă mereu perspectiva asupra unui domeniu sau altul. De aceea medicina se află într-una dintre cele mai nefavorabile poziții“.

Barasch, în încercarea de a defini longevitatea, ia ca exemplu cazul lui Democritus care, la vârsta de 104 ani, întrebat care este secretul longevității, a răspuns: „Am mâncat miere și mi-am frecat corpul cu untdelemn“, sugerând importanța stimulării receptorilor pielii în menținerea sănătății.

Fascinante sunt capitolele, sui-generis, despre *epidemiile de psihoză*: Pausanias (secolul al II-lea d.H.) arăta că fetele lui Proetus și femeile lui Argos s-au smintit deodată umblând și rătăcind prin câmpii imaginându-și „că sunt vaci”; Plutarh (secolul al II-lea d.H.) scria despre epidemia de sinucideri la fetele din orașul Milet; în secolul al XIV-lea, fetele se aruncau în Ron; despre stările de „frică și spaimă” induse de epidemia de ciumă, când populația terorizată de moarte trăiește „furii de joacă și convulsii” – jucătorii Sfântului Ioan –, din anii 1374-1418 din Olanda și Alsacia. Observațiile criminologice ale lui Iuliu Barasch reprezintă azi un capitol din neurocriminologia modernă.

Putem afla de la Irinel Popescu că observațiile lui Barasch despre „viața sufletului în vis” sunt, fenomenologic, demne de laudă și justifică pe deplin admirația profesorului chirurg român. „Visul! O, ce espresiune misterioasă și magică!”, exclamă mai departe Barasch în stilul său poetic. Prezentarea *morții aparente* reprezintă o pagină de istorie pentru Locked-In Syndrom, excelentă.

Interesul permanent pentru tot ce este nou în științe, de la zbor la ultimele descoperiri tehnice, a transformat revista *Natura* în una dintre revistele eminentamente științifice ale vremii, abandonată de două ori pentru deficitele bugetare, în 1859 și 1862, în ciuda ajutorului neprecupețit oferit de studentul său Dimitrie Ananescu. În momentele sale de disperare din cauza incapacității de a continua revista, pomenește o gândire care revine foarte des în mentalitatea publică română modernă: „flagelul nelucrării – maladie endemică în România” ne lasă să înțelegem: neducerea la capăt a lucrului propus.

Pentru autor, moartea eroului, conform opiniilor celor apropiați, este moartea pe care japonezii o numesc Karoshi (epuizare), survenită la o vârstă mozartiană de 48 de ani.

Iuliu Barasch a fost un medic și naturalist cu adânci și solide cunoștințe de filozofie, religie, medicină, biologie și științe, reunite

în armonie în *Minunile Naturei*. Copil-minune al *Talmudului*, rămâne credincios toată viața lui Dumnezeu, crede în știință și crede în lipsa contradicției dintre ele. Cu flacăra nemărginită a credinței, pătrunde în imensitatea întinderii naturii de care este fascinat. Hasidist și critic al hasidismului, acest savant crede în Thales din Milet care spune: „Mai vechi decât orice este Dumnezeu, fiindcă nu este născut. Mai frumos decât lumea, fiindcă este opera lui. Mai repede decât gândul, fiindcă străbate Universul. Dumnezeu este ființa fără de început și fără de sfârșit. Existența lui Dumnezeu este cea mai sigură dintre toate teoriile geometrice“.

Autorul ne face să înțelegem că prezența savantului Iuliu Barasch în România secolului al XIX-lea a fost o lumânare care a ars pentru a-i lumina pe cei din jur. Fie-i memoria binecuvântată!

Lya Benjamin, istoric specializat în istoria evreilor, în special a perioadei iluministe, s-a dovedit a fi o neobosită și dinamică jurnalistă a contemporaneității. Ea și-a ales ca temă pentru această carte conturarea personalității lui Iuliu Barasch în contextul istoric prin care trecea România. Editorul jurnalului *Israelitul Român* trăia într-un moment istoric decisiv pentru evreii moldoveni și munteni, în timpul celor două Divanuri ad-hoc din preajma Conferinței de la Paris, unde urma să se hotărască autonomia Principatelor Române (ianuarie 1859). Odată cu aceasta, trebuia să fie pusă în discuție și acordarea de drepturi civile și politice locuitorilor evrei din Moldova și Muntenia. În acest scop, sosesc la București, în martie 1857, reprezentanții celor șapte puteri participante la conferință (Marea Britanie, Franța, Austria, Prusia, Rusia, Turcia, Regatul Sardiniei), pentru a informa guvernele lor asupra dorințelor poporului român.

Autoarea consideră nașterea ziarului *Israelitul Român*, pe 22 martie 1857, o primă acțiune în vederea emancipării politice a evreilor în Principate. În total, au văzut lumina tiparului douăzeci

LIBRIS | We know BOOKS

și patru de numere. Doctorul Barasch, invitat de prințul domnitor, a dat citire petiției în care se arăta: „În momentul când Principatele Moldo-Române au să fie reorganizate conform cu tratatul de pace de la Paris, israeliții vin a se asocia cu dorințele țării, și ei roagă pe Dumnezeu ca această reorganizare să fie spre folosul tuturor“. El își exprima speranța că și evreii vor avea o parte din soarta cea bună ce se pregătea națiunii române. „Ruga israeliților pentru români“ este un alt articol semnificativ pentru concepțiile doctorului Barasch, apărut tot în primul număr al jurnalului. Rugăciunea este citită în sinagogile israeliților spanioli și polonezi din București. În religia israelită, „Învierea“ constituie un element fundamental al credinței. Un articol în acest sens, intitulat „Idea reînvierii în cultul israelit“, este prezentat de dr. Barasch în trei ipostaze: „învierea individuală; învierea națională; învierea umanității“.

Articolele „Sărbătoarea Legii“, „Altă dată“, „Chestia israelită în Parlamentul englez“, „Bilul jurământului la Camera Lorzilor“, „Raportul economiei politice cu cauza noastră. Comerțul. I“, cele două articole despre „camătă“, precum și „Despre vechimea israeliților în Țările Daco-Române“ sunt analizate de autoare cu o erudiție de lăudat.

Articolul lui D. Andriano, „Românii și israeliții, conlocuitori în vechea Dacie“, articolul semnatarilor Aaron Ascher și I.L. Weinberg, „Fraților noștri israeliți din Moldavia“, precum și articolele „Patriotismul israelit“, „Morala tradițională a israeliților“, „Datoriile israelitului către patria adoptivă“, „Despre toleranță în religia israelită“ și „Națiunea română“ al lui Coccio Cohen, consider că ar trebui să constituie tema unui serial de conferințe ale grupului de studiere a antisemitismului și Holocaustului al Academiei Române, coordonate de dr. Viorel Achim.

Semnificativă în acest sens, printre altele, este scrisoarea lui C.A. Rosetti, trimisă din Rusciuc, pe când se întorcea din exil. Scrisoarea este o mărturie a simțămintelor sale de frăție față de israeliți.

În cercurile israelite din Apus, apariția ziarului *Israelitul Român* a fost o revelație neașteptată.

Felicia Waldman este profesor de Kabala la Universitatea din București. Persoană de un larg orizont cultural, ea dedică studiului personalității lui Iuliu Barasch o frumoasă pagină de istorie, care începe cu următorul motto:

Casa Doctorului Barasch era un centru de întâlnire a tinerimii române și evree, a acelor cari luptau pentru regenerarea țării d'abea scăpată din jug... înviora pe toți, prin francheța lui desbrăcată de orice artificiu și prin dispoziția lui de a fi de folos. Politica era exclusă, adevărul și virtutea era discutată c'o sinceritate absolută, ca un atribut al unui aer curat și sănătos, stabilindu-se un fel de confrăție amicală.

Despre Cartierul evreiesc din București, dr. Waldman scrie: „Cartierul evreiesc era aria din jurul celor trei sinagogi rămase încă în funcțiune: Templul Coral, din Str. Sf. Vineri nr. 9-11, Templul Unirea Sfântă, din Str. Mămulari nr. 3 (Muzeul), și Sinagoga Mare, din Str. Vasile Adamache nr. 9-11. În documente domnești, evreii au ales să se așeze în centrul orașului, în zona Lipscani – Sf. Gheorghe, aproape de punctele comerciale principale, unde își puteau practica cu ușurință negoțul sau meșteșugul, după cum arată chiar numele străzilor înregistrate pe harta colonelului Dimitrie Papazoglu din 1871: Palestina, Sinagogii, Saul, Spaniolă, Israelită“. În acest puzzle de „cartiere evreiești“, dr. Iuliu Barasch posedă două case în strada Biserica Udricani, una a lui și cealaltă pentru primul spital de copii din Țările Române.

Despre înființarea spitalului de copii, ziarul *Egalitatea*, edițiile din 22, respectiv 29 martie 1913 dezvăluie: „În 1858, în casa clădită de dânsul în Crucea de Piatră (calea Dudești 46), primul spital de

copii, al cărui director și medic primar a fost până în ultimele lui momente. Cât de mult a ținut la această operă reese din testamentul său, făcut la 28 Martie 1863, în care prevede: «Când soția mea va găsi cu cale și în folosul copiilor, se va putea vinde casa dela mahalaua Crucea de Piatră, însă prefer a nu vinde acu această casă și a trăi cu copiii mei din veniturile casei, poate că Înaltul guvern va avea considerație că m'am ruinat numai pentru facerea acestei case, ca să putem avea și noi în România un spital de copii. Din sumele ce am să primesc de la onor minister al cultelor, las: lei 10 000 (zece mii) spitalului copiilor, ca să fie acolo fondat pentru totdeauna un pat conform cu statutele acestui spital» [...].

Ulterior însă, nu decizia soției lui, ci cea a Eforiei Spitalelor Civile a făcut ca spitalul de copii să fie mutat într-o altă clădire (actualul spital „Grigore Alexandrescu“).

Sala de conferințe „Barascheum“ a Școlii „Jacob și Carolina Loebel“ a fost soluția eternizării memoriei lui Iuliu Barasch într-o clădire. Școala evreilor prusaci și austrieci, al cărei director Iuliu Barasch a fost numit în 1851, a fost preluată de Fundația „Jacob și Carolina Loebel“, în 1873.

Căminul „Barascheum“ al Societății Istorice „Dr. Iuliu Barasch“ este anunțat, în 1924, de ziarul *Egalitatea* nr. 28 din 11 iulie. Congresul al XVII-lea sionist al organizației din România are loc la Barascheum la data de 25 decembrie 1927. În noiembrie 1936, „tineretul barașist a inaugurat o universitate populară, în Palatul Soc. Dr. Barasch, sub auspiciile dlui B(arbu) Lăzăreanu“, iar la sfârșitul anului, pe 26 decembrie, a avut loc o mare festivitate în onoarea lui George Enescu. Subiectele conferințelor ținute la Barascheum: „Dr. Iuliu Barasch“, despre principiul „iubește pe aproapele tău“, conchi-dea că: „Lumea de azi are nevoie de concepția integrală a lui Lozzi, de solidaritatea socială a lui Goethe, de umanitarismul care trăiește în muzica lui Beethoven și de bunătatea care reprezintă muzica lui Enescu“.